

kórsetedi [4:34].

Bul aytilğan pikirlerden elimız óz mintalitetinen, úrip-ádetlerinen, dininen hám salt dástúrlerinen kelip shıǵıp ózlerimızdıń ruwxıylyq hám ádep ikramlılıq tárbiyamızdı ámelıyatqa engiziwimiz kerekligin ańlawǵa boladı. Bul

Ádebiyatlar

1. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń Oliy májliske Múrajáti. / «Erkin Qaraqalpaqstan» №12, 28-yanvar, 2020.
2. Karimov I.A. Joqarı manawiyat jeńilmes kúsh. -T.: 2008.
3. Bazarbaev J. Ádeptanırw. –Nókis: 1992. 13-b.
4. Bazarbaev J. Ruwxıylyq tiykarları. –Nokis: 2016, 34-b.
5. 2019-jıl 31-dekabr sánesinde qabıl etilgen Ministrler kabinetiniń 1059-sanlı “Úzliksiz ruwxıy tárbiya koncepciyasını tastıyqlaw hám onı ámelge asırw is-ilajları haqqındaǵı” qararı.

Bu ilmiy maqolada akademik Jumanazar Bazarbaevning yoshlar tarbiyasida dasturlar, ma'naviyat va odob-axloqning o'rni haqida, qolaversa, ularning jamiyat rivojlanishidagi ahamiyati bo'yicha fikrlar aytilgan.

РЕЗЮМЕ

В статье приводятся мысли академика Жуманазара Базарбаева о роли обычаев, духовности, этики и эстетики в воспитании молодежи, а также их роль в развитии общества.

РЕЗИОМЕ

The article presents the ideas and opinions of Academician Jumanazar Bazarbaev about the role of customs, spirituality, ethics and aesthetics in education of the youth and their role in the development of society.

SUMMARY

ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫНДА ЖАСЛАРҒА ӘДИРАСПАН ӨСИМЛИГІНИҢ ЕМЛИК ҚӘСІЙЕТІН ҮЙРЕТІУ ДӘСТҮРЛЕРІ

А.Ж.Курбанбаева – ассистент оқытушы

Әжинуяз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: таълим-тарбия, халқ педагогикаси, даво хусусияти, алколоид, исририк.

Ключевые слова: образование и воспитание, народная педагогика, целебное свойства, алколоид, гармала.

Key words: education and upbringing, folk pedagogy, medicinal properties, alcaloid, Peganum harmala.

Әдираспанда басқа өсімликлерде ушраспайтуғын өзіне тән емлик қәсийети бар екенлигин адамлар түр-лише тәжірийбесинен жақсы байқаған. Нәтийжеде, оны ем сыпатында пайдалана баслаған. Халқымыз тикеллей әдираспанның курамына биологиялық таллаў жасап билмеген болса да оның курамында инсан организмине ушын дәрилик шыпалы қәсийети бар екенлигин түрлише тәжірийбесинен билген. Шынында да халқымыз жасларға берген тәрбия ислеринде әдираспаннан таярланған суйықлылықларды ем сыпатында пайдаланыўды жасларға үйретип бад хәм тери кеселиликлерин емлеген [1].

Халық педагогикасы жаслардың денсаўлығы жақсы бекем болыўы ушын көп ғана изленислер алып барған. Халық тәбиятқа жақын жасағанлықтан тәбият хәм адам машқаласын белгили дәрежеде бул екеўин уйғынлықта түсиниўге ерискен. Усы көзқарастан келип шыққан халық өз тәжірийбелеринде емлик өсімликлердин инсан организмине пайдалы тәрәпин байқап, буны мудамы инабатқа алып жасаған. Усылардың бири халқымызға кеңнен мәлим болған шөп әдираспан есапланады.

Әдираспан туқымында көп муғдарда алкалоидлар болып олардың тийкарын гармин, гармалин, гармалол хәм пеганин курайды. Олар дезинфекция қылыў қәсийетине ийе болғанлығы себепли ҳәр түрли дәнлер сақлайтуғын ғәлlexана сыяқлыларда зиянлы кумырысқалардан тазалаўда ислетиледи. Гармин алкалоиды медицинада қалтыратпа хәм безгек кеселиликлерин емлеўде қолланылады. Адамзат әдираспан өсимлигиниң пайдалы қәсийетлерин яғный тийкаргы курамын билмеген халатта әдираспан өсимлигине илахий түс берген. Ески заманларда халқ педагогикасындағы дереклерде айтылыўына қарағанда, үйде адраспан түтетилсе ол барлық жин-жыпырлерди куўып шығарады хәм инсанның дәртинде даўа болады деп түсинилген. Сол себепли әдираспан балаларға қызылша шыққанда яки болмаса бала жаңа туўылған гезде тағы басқа көп орынларда ҳаўаны орталықты тазалаў мақсетинде түтетип түтини аркалы зиянлы микробларды жоқ қылған. Олардан тысқары, әдираспан көзиккен гезде түтетилген. Көз тийиўдин алдын алыў ушын оны есиктиң төбесине яки болмаса басқа орынларға илдирип қойған. Әдираспанда илахий сыр

айтылған pikir hám usınıslarǵa 2019-jıl 31-dekabr sánesinde qabıl etilgen Ministrler kabinetiniń 1059-sanlı “Úzliksiz ruwxıy tárbiya koncepciyasını tastıqlaw hám onı ámelge asırw is-ilajları haqqındaǵı” qararı [5:1] tiykarǵı metodologiyalıq qural sıpatında paydalansaq boladı.

бар деп түсинген. Ондағы барлық сыр әдираспан түтетилгенде ондағы курам бөлеклер жандырылғанда пайда болатуғын түтин дезинфекция қылыў қәсийетине ийе. Хақыйқаттан да әдираспан түтини ҳаўаны түрлише зиянлы микроблардан тазалайды хәм өзіне тийисли жағымлы ийиси менен унамсыз ийислерди жоқ етеди. Әдираспандағы шыпалы сыпатларды нәзерде тутып, оны ўақты-ўақты менен үйлерде түтетип турыў усыныс етиледи. Халық буларды илимий түрде дәлиллеп түсинбесе де, әмелий турмыс тәжірийбелеринде жақсы байқаған. Халқымыз медицинасында ески заманлардан берли әдираспан өсимлигин пайдаланылып келмекте. Әдираспанның жер ўстки бөлимин ийип буўынлар аўрығанында хәм буўын нерв системалары аязлаған жерлерге байлама қойып байлаўды халық тәжірийбесинде белгили еди [2].

Халқымыз бул мағлыўматларға тийкарланған ҳалда әдираспаннан сүйек-буўынлар аўырғанда, нерв тамырлар аязлағанда, ишек хәм бабасыр сыяқлы көплеген кеселликлерди емлеўде пайдалана алғанлығы хақкында мағлыўматлар бар. Сол заманларда да халқымыз әдираспанның аўырыў қалдырыў қәсийети ескише тәўиплерге белгили болған хәм халық арасына емлеў сырларын ен жайдырған. Халық педагогикасында жасларға медициналық билим-тәжірийбелерин қәлиплестириўде, емлеўде әдираспанның жер ўсти бөлиминен таярланған қайнатпа халқымыз арасында ушырасатуғын қалтыратпа, тутқанақ, уйқысызлық, аязлаў хәм басқа да көплеген кеселликлерде тынышландырыўшы, уйықлатыўшы хәм аўырыў қалдырыўшы сыпатында қолланылған. Және әдираспаннан қайнатылған қайнатпа ҳәр түрли тери кеселликлерине ем сыпатында да ислетиледи, әдираспанның пақалынан таярланған қайнатпа терлетиўша хәм бүйрек шамаллағанда сидик бөлип шығарыўшы қәсийетке де ийе [3].

Сондай ақ, халық тәжірийбесинде демқыспа хәм дем алыў жоллары кеселликлеринде яғный дем алыў қыйынласқан ўақытларда әдираспанның тухымынан бир ас қасық хәм зығыр тухымынан бир ас қасық алып қайнатпа таярлаған хәм кеселлике шалынған хылқымыз халық медицинасында шыпа ретинде пайдаланып келген.

Халық медицинасында әдираспанның курғатылған

бөлімлерінен шербет таярланып ишилсе неврастения, тутқанақ кеселліктері, асқазан ішек кеселліктері, бауыр кеселліктерін емленген. Әдіраспан өсімлігінің бул шыпалы қасиеттері бойынша мағлыұматлар «Авесто» кітабында да жазып қалдырылған. Халқымыз ерте заманлардан берлі арнаулы жол менен алынған әдіраспан смоласының емлік қасиеті бар екенлігін билип келген хәм көплеген кеселліктерді тәбийий жол менен емлей алған. Адамлар өсирилип атырған өсімлик үстине тесикшелери бар болған табақ ямаса қазан жауып қойылады. Өсімлик өсиуін дауам еттирип, жабылған ыдысқа смолалар отырады. Қырып алынған смолалар хәр түрлі кеселліктерді емлеуде жүдә күшли тәсирге ийе деген мағлыұматлар бар.

Халық тәжрийбесінде шама менен 100 гр әдіраспан 10 литр сууда жабық ыдыста 15-20 минут қайнатылып, 2 саат тындырып қойып сүзіледі. Күн ара 20 күн дауамында 10-15 минуттан 30-40°C суға әдіраспан суйықлығы қосылып шомылса тери кеселліктері, ревматизм, зат алмасуы бузылған халатларды емлеуде халық педагогикасында халқымыз арасында тууры нәтиже берген. Халқымыз әдіраспан өсімлігін түтетіу аркалы ләң, қызадық, безгек кеселліктерін емлеуде дурыс пайдалана алған. Кесел адамлар жатқан ханаларға дезинфекциялау мақсетінде әдіраспан түтетілген хәм хәзирги ўақытта да халқымыз арасында кең тарқалған усуллардан бири сыпатында қолланылып келинбекте. Халқымыз арасында ески заманлардан берлі және де әдіраспанның хәзирге шекем сақланып келинген емлік қасиетлерінен бири хәмледар хаялдың тууы алдыннан әдіраспан түтетіу қасиеті

Әдебиетлар

1. Алдашев А., Әлиханов Ж. «Қазақтың халық медицинасының купиясы». –Алмата: «Қазақстан», 1992.
2. Курмуков А.Г., Белоліпов И.В. Дикорастущие лекарственные растения Узбекистана. -Т.: "EXTREMUM PRESS", 2012.
3. Холматов Х.Х., Қосимов А.И. Русча-латинча-ўзбекча доривор ўсимликлар луғати. -Т.: ИбнСино, 1992.

Мақолада ёшларга исирик ўсимлігінинг даво хусусиятларини ўргатиш ва эмлаш тажрибалари хусусида сўз боради.

В статье даётся подробная информация о лечебных свойствах растения- гармолы, издавна применяемой в народной медицине. Гармола широко применяется для лечения различных заболеваний.

The article contains thorough information about medicinal properties of plant-Peganum harmala that has been used in folk medicine for a long time. Harmola is widely used for treating different diseases.

ПРОФЕССИОНАЛ ТӘЛИМНИҢ АБЗАЛЛЫҚЛАРЫ ХӘМ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТӘРЕПТЕРИ

Қ.Д.Қаңғалибеков - *Қарақалпақстан Республикасы кәсіплік билимлендириуді раўажландырыу хәм муўапықластырыу басқармасы баслығы*

Таянч сўзлар: профессионал таълим, касб-хунар, қизиқиш, қобилият, экономика, ишсизлик муаммоси, иш берувчи.

Ключевые слова: профессиональное образование, профессия, интерес, способности, экономика, проблема безработицы, работодатель.

Key words: professional education, profession, interest, ability, economics, unemployment problem, employer.

Жәхәннің раўажланған мәмлекетлерінде тәлим-тәрбия жумыслары жолға қойылуы, мектептерде әмелге асырылатуғынын үйрениу аркалы биз гәрезсиз республикамыздың миллий тәлим системаларын жаңадан шөлкемлестиріуді, тәлим-тәрбияда мектеп жумысын шөлкемлестиріуде ескирип, гөнериіп қалған, өз әхмийетін жоғалтып баратырған искерлік формалары хәм усулларынан тезирек ўаз кешіу, оны мүнәсип тәризде жаңалауда қосымша бай дәреклерге де ийе болыуымыз шәрт. Атап өтсек, хәзирги заман билимлендириу системасында мәмлекет хәм жәмийет талабы хәм мәплерін сәулелендирип туруы зәрүр.

Илим хәм техниканың раўажланыуы жаңа технологиялық революция шараятында жетискенліклерге ийе искерлік көрсете алатуғындай жәмийет ағзаларын жетилистирип беріу, жас аўладты кәсип-өнерге бағдарлау хәм де орта тәлимнің көп вариантлы үшінши басқышын ен жайдыруу тәлим-тәрбия беріуде ең алдыңғы педагогикалық қуралларды қолланыу, тәлимде жаңа идеяларды алға сүріуші хәм дәретиушіликке кең жол ашыу оның ең мақул системаларын жаратыу киби жәхән тәжрийбелерін үйрениу мақсетке муўапық

буның тийкаргы себеби әдіраспанның қурамындағы алкалоидлардың емлік шыпасы есапланады [2].

Айырым халатларда кең жайлауларда әдіраспанның көбейуі нәтижесінде жайлаудағы өсімликтердің кемейіп кетиуі гүзетиледи, буның тийкаргы себеби бул жерлерде адраспанның өсиуі нәтижесінде топырақтағы қурамы өзгериіп барыуы әдіраспанның сол жерде қалып жауын қар суулары менен топыраққа сиңип барыуы нәтижесінде болыуы мүмкин. Булар толық түрде әдіраспанда қандай да бир тәсир етиуші күшлер бар екенлігін көрсетеди. Усы күшлерді халық педагогикасында жаслардың емлік билимлерді ийелесінде тәсири мол екенлігін дәлиллеп туратуғын қубылыстардың бири есапланады.

Абу Али Ибн Сино әдіраспанды бууылар аўырығанында хәм нерв системасы аязлағанда аўыруды қалдырыушы дәри сыпатында пайдаланған. Буның ушын аўырған жерге адраспанның жер үсти бөлимин езиіп байлауға усыныс еткен. Халық медицинасында адраспанның жер үсти бөлиминен таярланған қайнатпа қотыр хәм басқа тери кеселліктерін емлеуде, және де безгек, тутқанақ, уйқысыздық, шамаллау хәм тағы басқа кеселіліктерді емлеуде ислетиледи. Туқымынан таярланған қайнатпа зығыр туқымының қайнатпасы менен бирге демқыспа, дем алыудың қыйынласқанларында, қызыл бурыш тухмы менен қайнатпасы зыянланған халларды емлеуде пайдаланылған. Әдіраспан күйдирилиіп бас аўырғанда ийискелетілген. Хәзирги ўақытта медицина илиминде адраспанның дәрилік препараты дезоксипеганин гидрохлорид ислетиледи. Мононеврит, неврит, полиневрит кеселіліктерін емлеуде шыпалы қасиеті бар.

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

SUMMARY

болады.

Бүгінги күнде кең көлемдеги реформаларды өз басынан кешірип атырған бизиң системамыз ушын бул үлкен әхмийетке ийе. Кейинги жылларда жәхән тәлими бойынша бир қанша илимий мақалалар, семинарлар, ушырасыулар өткерилди. Буны бизиң тәлим системамыз да шет елдерде оқыу-тәрбия жумысларының жолға қойылуына итибар хәм қызығыушылықтың артып баратырғанлығы менен дәлиллеимиз.

Билимлендириу системасын раўажландырыудың «Миллий дәстүри» билимлендириудеги кризис жағдайын жоқ етиу ушын хәм де раўажланыуға, жәхән цивилизациясында адамгершіликлі болыуға гуманистлик идеяларды терең синдириуға бағдарланған Өзбекстанның жаңа тәлим идеясын қәлиплестиріу хәм әмелге асырыудағы жетекшилигине қаратылған.

Президентимиз бунда билимлендириу системасының узақ мүддетли келешегін ойлаған халда төмендеги элементлерге де итибар қаратыу лазым екенлігін атап көрсетти:

• Өзбекстан халқы санының жас өзгешелигине итибар беріу;